

«Η μοναστική φιλοξενία στη Regula του Οσίου Βενεδίκτου»

Κωνσταντίνος Αλαγκιοζίδης

Μεταπτυχιακός φοιτητής με ειδίκευση στη «Γραμματεία»

alagkiozi@theo.auth.gr

Ο όρος «φιλοξενία» ορίζεται ως «η εγκάρδια υποδοχή και περιποίηση επισκεπτών ή ξένων»¹, δηλώνοντας έτσι την ουσία της ανθρώπινης αγάπης σε εκείνον που έχει ανάγκη ή βρίσκεται σε ξένο τόπο. Η καθιέρωση της φιλοξενίας στους κόλπους της Εκκλησίας ενυπήρχε ήδη από την ίδρυση του κινήματος του αναχωρητισμού και τη διαμόρφωση του κοινοβιακού μοναχισμού, ως αποτέλεσμα της ανιδιοτελούς αγάπης που πήγαζε από την διδασκαλία του Χριστιανισμού². Σε όλους του Κανόνες των μοναστικών κοινοτήτων, οι οποίοι θεσπίστηκαν από τους πρωταρχικούς ιδρυτές τους, περιλαμβάνουν στο εσωτερικό τους την φιλανθρωπική διάσταση της φιλοξενίας και γενικότερα της παροχής υπηρεσιών προς αυτούς που χρειάζονται έκτακτα ή/και τακτικά, στα πλαίσια ελεημοσύνης, ανάγκη. Όπως, είναι αναμενόμενο κεντρική θέση στον μοναστικό ιδεώδες του αγίου Βενεδίκτου, διαδραματίζει η φιλοξενία, όπως φαίνεται στον Κανόνα του. Το κείμενο αυτό αποτελεί τη μοναδική κληρονομιά που άφησε ο ιερός πατήρ στα χέρια των μαθητών του, προκειμένου, όπως ελέχθη παραπάνω, να έχουν μια πνευματική bussola της καθημερινής τους ζωής στη μοναχική κοινότητα. Η *Regula Monachorum*³ είναι το μοναδικό έργο του αγίου Βενεδίκτου, το οποίο όμως παρέχει ουκ ολίγες πληροφορίες τόσο ιστορικές όσο και κανονιστικές για τον τρόπο ζωής των μοναχών εκείνης της περιόδου. Αποτελεί με άλλα λόγια, έναν εννοιολογικό καθρέπτη μέσα στον οποίο διαφαίνεται η πνευματικότητα, η οργανωτικότητα και η ευαισθησία του αββά Βενεδίκτου, σε τέτοιο βαθμό που ο Κανόνας αυτός θεμελιώθηκε και θεωρείται μέχρι σήμερα, τουλάχιστον στη Δύση κορωνίδα της μοναχικής κοινοβιακής ζωής, επειδή ακριβώς πηγάζει όλη εκείνη η ερημική σοφία και πνευματική ωριμότητα, με αποτέλεσμα να μην μπορεί κανείς να παραθεωρήσει ή/και να αψηφίσει ένα τέτοιο κείμενο με τέτοια χρεία. Από όλα αυτά ενδεχομένως προκύπτει το συμπέρασμα, ότι το κείμενο αυτό εκπονήθηκε στα τελευταία χρόνια της ζωής του αγίου λίγο πριν αποδομήσει εις Κύριον και τούτο διότι το κείμενο προϋποθέτει συγγραφέα έμπειρο με γυμνασμένα πνευματικά αισθητήρια⁴. Η πατρότητα του κειμένου, αν και αμφισβητήθηκε από την επιστημονική έρευνα, εν τέλει αποδίδεται αποκλειστικά στον Βενέδικτο. Εξάλλου, τούτο το δηλώνει και ο

¹ Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, «φιλοξενία» στο: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας. Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα (1998), σελ. 1908 • Henry G. Liddell, Robert Scott, «Φιλοξενία» στο: *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας*, τομ. Δ', μτφρ. Ξενοφών Π. Μόσχος, εκδ. Ιωάννης Σιδέρης, Αθήνα (1907), σελ. 548.

² Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 52010, σελ. 339-348.

³ Το κείμενο της *Regula Monachorum* του Βενεδίκτου βρίσκεται στο: *La Règle de Saint Benoit*, intr.-trad.-not. Adalbert de Vogüé, étab. Jean Neufville, *Sources Chrétiennes (SC)*, num. 181-186, Paris 1972 • P. Julien Leroy, *Κανών του αγίου Βενεδίκτου*, μτφρ. Αντώνιος Βακόνδιος, εκδ. Καλός Τύπος, Αθήνα 1981, σελ. 23-166 • Νεοελληνική μετάφραση επίσης βλ. Ιερομ. Παύλος, *Αγίου Βενεδίκτου, Κανονισμός του Ορθόδοξου μοναχικού βίου, κατά μετάφραση εκ του Λατινικού πρωτοτύπου, υπό Παύλου ιερομονάχου Αγιορείτου (†1921)*, Άγιον Όρος 1986. • Βλ. επίσης τον Κανόνα σε διαφόρων γλωσσών μεταφράσεις ηλεκτρονικά στο: <http://www.osb.org/rb/>.

⁴ Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Πτυχές της Ορθόδοξης δυτικής εμπειρίας. Θεολογία-Γραμματεία-Πνευματικότητα*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 174-176.

βιογράφος του αγίου Γρηγόριος ο Μέγας, με το να αναφέρει ονομαστικά το έργο του Βενεδίκτου, σκιαγραφώντας το πλαίσιο εκπόνησής του⁵. Σύμφωνα λοιπόν με τον Κανόνα του αγίου Βενεδίκτου η φιλοξενία είναι μια δεσμευτική υποχρέωση του μοναχού και ασκούμενου να παρέχει βοήθεια στους έχοντες χρεία, ξενοδοχώντας και διακονώντας τους. Η πρακτική αυτή πυροδότησε, ήδη από τότε, την έμπρακτη διάθεση αγάπης των μοναχών απέναντι στον κάθε άνθρωπο ανεξαρτήτου θρησκείας, ιδεολογίας ή εθνικής καταγωγής, εικονίζοντας έτσι την ανιδιοτελή αγάπη του Θεού προς την κτίση. Εξαρχής, η φιλοξενία στον χώρο του Χριστιανισμού ταυτίζεται εν πολλοίς με την φιλανθρωπία, χριστολογικά νοούμενη, εφόσον πρωτίστως ο Χριστός, πραγμάτωσε και υποστασίασε με τη σάρκωσή του τον όρο «φιλανθρωπία». Η συγκατάβαση και η προσωπική κένωση του Λόγου, με την άρση της ανθρωπινότητας, προκειμένου ο πεπτωκός άνθρωπος να επιστρέψει στο αρχετυπικό κάλλος, πιστοποιεί ποσοτικά και ποιοτικά το μέγεθος της φιλανθρωπίας του. Το γεγονός αυτό, πυροδότησε την τάση μίμησης του θεανθρώπου από μέρους των ανθρώπων, προσπαθώντας κατ' αναλογίαν να πράττουν φιλάνθρωπα και να αυτόπροσφέρονται στον καθένα (ελάχιστο) αδελφό⁶. Γίνεται εύληπτο το σωτηριολογικό μέτρο και εμφανή τα σταθμά της κρίσης καθενός ανθρώπου, αφού η συμπεριφορά, η διάθεση ευσπλαχνίας και η τάση αυτοπροσφοράς προς τον ξένο ή φιλοξενούμενο ή σε κάποιον που έχει χρεία τινός πράγματος, είναι η αναφορά του ανθρώπου στον Θεό. Εν τέλει τούτη η αναφορά, εφόσον το επιβεβαιώνει ο ίδιος ο Χριστός, καθορίζει την κοινωνικότητα⁷ μας απέναντι στον Θεό, διότι η αποδοχή ή η αποστροφή του άλλου/ξένου ορίζει το πλαίσιο της αγαπητικής κοινωνίας σε κάθετο και οριζόντιο επίπεδο (σταυρόσχημη κοινωνία) ή διαφορετικά τον Παράδεισο ή την Κόλαση⁸. Το παραπάνω αποτελεί, σε αδρές γραμμές, το πεντόσταγμα της χριστιανικής παράδοσης περί της έννοιας της φιλοξενίας και της φιλανθρωπίας. Το ιδεώδες αυτό διατρανώθηκε, ανάμεσα σε πολλά, στους χώρους των μοναστηριών, καθότι οι αφιερωμένοι στον Θεό, ως οι πιο γνήσιοι εκφραστές της χριστιανικής πίστης, θεώρησαν σωστό ή καλύτερα ένιωσαν την ανάγκη να ενσαρκώσουν μέσα απο τους χώρους άσκησής τους, είτε κοινόβια, είτε σκήτες, είτε ακόμη και ασκηταριά, την έμπρακτη αγάπη στον οποιοδήποτε που περιδιάβαινε τους προαναφερθέντες χώρους. Με τον τρόπο αυτόν εξέφραζαν την αγάπη τους προς το Θεό, διότι είχαν (ή/και έχουν) στέρεα πεποίθηση ότι στο πρόσωπο του όποιου ανθρώπου βλέπουν τον ίδιο τον Χριστό. Είναι χαρακτηριστική η φράση του οσίου Βενεδίκτου στον *Κανόνα* του: «Όλοι οι καταφθάνοντες ξένοι πρέπει να γίνονται δεκτοί ως ο Χριστός...»⁹ αλλά και πολύ περισσότερο η ρήση: «Να επιδεικνύεται ιδιαίτερα μέριμνα πρό πάντων δια την υποδοχήν των πτωχών και των προσκυνητών, διότι εις αυτών το πρόσωπον υποδεχόμεθα έτι περισσότερον τον Χριστόν...»¹⁰. Φαίνεται ξεκάθαρα, σε αυτό το σημείο αφενός η γνήσια βιβλική θεμελίωση στη σκέψη του μεγάλου πατέρα της

⁵ Γρηγόριος ο Μέγας (ο Διάλογος), *Διάλογοι, ήτοι βίοι και θαύματα των εν Ιταλία οσίων και περί εξόδου ψυχών και αιωνιότητος. Βιβλία τέσσαρα*, μτφρ. Ιωάννης Μέσκος. (Πρόλογος-Εισαγωγή-Σημειώσεις), εκδ. Σynοδεία Ιερομονάχου Ιωάννου κελλίον «Κοιμήσεως της Θεοτόκου», Αγία Άννα-Άγιο Όρος ²1988, σελ. 163.

⁶ Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη ⁵2010, σελ. 339-348.

⁷ Με την θεολογική έννοια του όρου.

⁸ Λάμπρος Καμπερίδης, *Δος μοι τούτον τον Ξένον. Παλαιές και νέες όψεις ξενίας εξόδου, ξενιτείας διασποράς, ξενιτείας εξορίας*, εκδ. Ινδικτος, Αθήνα 2006, σελ. 95-96.

⁹ P. Julien Leroy, *Κανών του αγίου Βενεδίκτου*, μτφρ. Αντώνιος Βακόνδιος, εκδ. Καλός Τύπος, Αθήνα 1981, σελ. 128.

¹⁰ Ο.π.: σελ. 129.

Δύσης και αφετέρου τα αγνά ελατήρια της χριστιανικής πίστης, όπου ο άλλος και ξένος γίνεται αντικείμενο περιποίησης σε σημείο να ταυτίζεται αναλογικά με τον ίδιο τον Θεάνθρωπο. Ήδη στην αρχή του *Κανόνα* του ο Βενέδικτος, καταγράφει εν συνόψει τις υποχρεώσεις ενός μοναχού, οι οποίες αυτόματα θα τον αναβιβάσουν σε ανώτερα πνευματικά σκαλιά. Ανάμεσα σε αυτές παραθέτει την υποχρέωση του μοναχού να τιμά και να αποδίδει ανιδιοτελώς την αγάπη του προς όλους του ανθρώπους, χωρίς καμία διάκριση, εξαίρεση και προσωποληψία. Πόσω μάλλον αυτούς που είναι ασθενείς, που στερούνται υλικά αγαθά αλλά και πνευματικό σθένος ακόμα και αυτούς που έχουν ήδη φύγει από τη ζωή¹¹. Η φιλοξενία έχει χαρακτήρα οικουμενικό και πρέπει να είναι καθολική, δίχως στεγανά όρια, διακρίσεις και προκαταλήψεις¹². Με λίγα λόγια, όλη η διάθεση του *Κανόνα* εκκινεί και τελειώνει στο πρόσωπο του Χριστού. Η συμπεριφορά αλλά και η στάση τόσο του αββά του κοινοβίου όσο και των μοναχών που εγκαταβιώνουν εκεί, έχουν κέντρο το θεανδρικό πρόσωπο – πρότυπο του Χριστού, ώστε σε κάθε τους ενέργεια, ακόμη και μέσα από δυσάρεστες καταστάσεις που επιφέρουν επιτίμια, να διαφαίνεται το πνεύμα της φιλανθρωπίας και της αγάπης προς κάθε ξένο ή/και αντίθετο με τον γενικότερο κανονισμό. Με άλλα λόγια, τούτη είναι η Οικονομία στην εκκλησιαστική παράδοση, όπου ο Θεός αποκαλύπτεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες του καθενός λόγω άκρατης φιλανθρωπίας. Ο Βενέδικτος το καταδεικνύει αυτό όταν αναφέρει, επι παραδείγματι την αγάπη του ποιμένα-Αββά προς κάποιον αφορισθέντα, ως δείγμα της θείας φιλανθρωπίας¹³. Ειδικότερα, όμως, στο θέμα της φιλοξενίας, ο όσιος πατήρ, είναι ιδιαίτερος αυστηρός με το τυπικό, επηρεασμένος από τον αιγυπτιακό και τον βασιλειανό μοναχισμό¹⁴. Συγκεκριμένα, αφού δίνει την θεολογική διάσταση του θέματος, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, ξεκινά την περιγραφή ενός ειδικού τυπικού¹⁵, το οποίο πρέπει να πραγματοποιείται κατά γράμμα. Στα πλαίσια της διακονίας, εμπνεόμενοι οι μοναχοί από το ευαγγελικό και βιβλικό πνεύμα, οφείλουν εξ αρχής να προϋπαντήσουν τους ξένους με περίσσεια αγάπη, στην πύλη του μοναστηριού, όπου παρευρίσκεται εκεί πάντοτε ο πυλωρός της μονής, έχοντας ως διακονία την υποδοχή των ξένων¹⁶. Έπειτα, πρέπει να συμπροσευχηθούν στον Θεό, ώστε να διαπιστώσουν ότι τα ελατήρια των φιλοξενουμένων είναι αγαθά και μετά να τους ασπαστούν ειρηνικά κατά το πρότυπο των Αποστόλων. Καίριο χαρακτηριστικό κατά τη διάρκεια της επισκέψεως και της διαμονής των ξένων είναι η βαθειά ταπείνωση των ξενοδόχων, προκειμένου η θυσία – διακονία αυτή να μεταβαίνει στον Τριαδικό Θεό. Η ταπείνωση αυτή, εμπράγματα δηλώνεται με την κλίση της κεφαλής όταν βρίσκονται έναντι των επισκεπτών αλλά και ενίοτε με την βαθιά υπόκλιση ή προσκύνηση. Επόμενο βήμα είναι η ομοθυμαδόν προσευχή στον καθεδρικό ναό του κοινοβίου, όπου θα γίνει ανάγνωση κάποιου αγιογραφικού χωρίου προς πνευματική

¹¹ Ο.π.: σελ. 40-43.

¹² Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Επιδράσεις του μοναχισμού της Ανατολής στον Κανόνα του οσίου Βενεδίκτου*, εκδ. Επέκταση, Κατερίνη, 1995, σελ. 205-208.

¹³ P. Julien Leroy, *Κανών του αγίου Βενεδίκτου*, μτφρ. Αντώνιος Βακόνδιος, εκδ. Καλός Τύπος, Αθήνα 1981, σελ. 86-87.

¹⁴ Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Επιδράσεις του μοναχισμού της Ανατολής στον Κανόνα του οσίου Βενεδίκτου*, εκδ. Επέκταση, Κατερίνη, 1995, σελ. 208.

¹⁵ Γενικότερα για την μοναστική φιλοξενία και το τυπικό στη Δύση βλ. K. D. O' Gorman, «Monastic Hospitality: the enduring legacy», in: *Annual Conference of the Association of Social Anthropologists of the UK and Commonwealth*, University of Strathclyde, London (2007).

¹⁶ P. Julien Leroy, *Κανών του αγίου Βενεδίκτου*, μτφρ. Αντώνιος Βακόνδιος, εκδ. Καλός Τύπος, Αθήνα 1981, σελ. 129.

επικουρία των φιλοξενούμενων¹⁷. Ακολουθως, παρατίθεται γεύμα, το οποίο θα γίνεται σύμφωνα με τις ανάγκες και την επιθυμία των παρεπιδημούντων. Ο προϊστάμενος δύναται να καταλύσει την νηστεία, αν δεν είναι κάποια σημαντική γιορτή, ώστε να χαρεί μαζί με τους φιλοξενούμενους και αυτοί να νιώσουν πιο άνετα. Ο χώρος της τράπεζας, όπου τρώνε οι εισερχόμενοι στο μοναστήρι είναι ιδιαίτερος. Οι υπόλοιποι μοναχοί, στο στάδιο αυτό τρώνε μόνοι τους με ησυχία χωρίς να καταλύουν τη νηστεία τους. Ανά έτος, χορηγείται οφίκιο σε δύο μοναχούς να διακονούν στην τράπεζα των φιλοξενουμένων¹⁸. Χαρακτηριστική του τυπικού της φιλοξενίας είναι η νύψη των φιλοξενουμένων. Κάθε μέλος του κοινοβίου θα πλύνει τα πόδια των ξένων και ο αββάς θα προσφέρει νερό για να πλύνουν τα χέρια τους¹⁹. Τέλος, οι φιλοξενούμενοι που θα μείνουν στο μοναστήρι για κάποιο διάστημα, κοιμούνται στον ξενώνα, τον διαμορφωμένο εκείνο χώρο στον οποίο εγκαταβιώνουν όλοι οι επισκέπτες. Ο χώρος αυτός, σύμφωνα με τον Βενέδικτο πρέπει να είναι ευτρεπισμένος και καθαρός, με στρωμένα έτοιμα κρεβάτια, ώστε οι επισκέπτες να είναι άνετοι. Υπάρχει συγκεκριμένη διακονία κάποιου μοναχού για την δουλειά αυτή μετά από υπόδειξη του Αββά²⁰. Ως κατακλείδα του κεφαλαίου περί φιλοξενίας, ο Βενέδικτος περιγράφει και τη στάση των μοναχών έναντι των επισκεπτών. Υπογραμμίζει με αυστηρότητα ότι οι μοναχοί δεν πρέπει να έχουν άλλη οποιαδήποτε επαφή με τους φιλοξενούμενους πέρα από όσα ορίζει ο *Κανόνας*. Κάθε επαφή ή ομιλία, η οποία δεν έχει σχέση με αυτόν, θα τιμωρείται αυστηρά. Η στάση τους, όπως ειπώθηκε, πρέπει να είναι ταπεινή και απόμακρη. Ακόμα και όταν προσκαλούνται από κάποιον ξένο να μιλήσουν, πρέπει να τους γνωστοποιήσουν ότι δεν επιτρέπεται η περαιτέρω επαφή μαζί τους αλλά αρκεί ένας ταπεινός χαιρετισμός²¹. Η απόλυτη χριστοκεντρικότητα της έννοιας της φιλοξενίας στον ανατολικό και τον δυτικό μοναχισμό είναι εμφανής και μαρτυρεί την ενιαία χριστιανική παράδοση. Η φιλοξενία έχοντας ως πρότυπο και κέντρο της το θεανδρικό πρόσωπο του Χριστού αποτελεί μέχρι και σήμερα ένα από τα πιο χαρακτηριστικά συστατικά του μοναστικού ήθους, κυρίως του κοινοβιακού, εφόσον συνδυάζει την αγάπη προς τον άλλο και ξένο πλησίον, με την λατρεία προς το θεανδρικό Πρόσωπο του κατ' εξοχήν Άλλου και Ξένου Εσταυρωμένου μεταφράζοντας εμπειρικά τους στίχους του Επιφανίου Κύπρου, που ψάλλονται την Μεγάλη Παρασκευή:

«Δος μοι τούτον τον ξένον,
Τον εκ βρέφους ως ξένον ξενωθέντα εν κόσμω.
Δος μοι τούτον τον ξένον,
ον ομόφυλοι, μισούντες θανατούσιν ως ξένον.
Δος μοι τούτον τον ξένον,

¹⁷ Ο.π.: σελ. 129.

¹⁸ Ο.π.: σελ. 129.

¹⁹ Είναι έκδηλη εδώ η βιβλική εικόνα: Ιω 13, 4-5 «ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτόν. εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος».

²⁰ P. Julien Leroy, *Κανὼν τοῦ ἀγίου Βενεδίκτου*, μτφρ. Αντώνιος Βακόνδιος, εκδ. Καλὸς Τύπος, Αθήνα 1981, σελ. 129-130.

²¹ Ο.π.: σελ. 130 • Πιο αναλυτικά για το τυπικό αυτό και την Βενεδικτίνη φιλοξενία βλ. Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Επιδράσεις του μοναχισμού της Ανατολής στον Κανόνα του οσίου Βενεδίκτου*, εκδ. Επέκταση, Κατερίνη, 1995, σελ. 209-211 • Aaron Raverty, «Hospitality in the Benedictine Monastic Tradition» in: *Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana*, Brasilia (2012), p. 251-255 • K. D. O' Gorman, «The legacy of monastic hospitality: 1 The Rule of Benedicte and rise of western monastic hospitality» in: *Hospitality Review* 8(3), (2006), p. 35-44 • Anne Cave, «Benedictine Hospitality and Spiritual Direction» in: *Spiritual Growth Ministries* (2012).

ον ξενίζομαι βλέπειν του θανάτου τον ξένον.
Δος μοι τούτον τον ξένον,
όστις οίδε ξενίζειν τους πτωχούς και τους ξένους.
Δος μοι τούτον τον ξένον,
Ον Εβραίοι τω φθόνω απεξένωσαν κόσμω.
Δος μοι τούτον τον ξένον,
ίνα κρύψω εν τάφω, ος ως ξένος ουκ έχει την κεφαλήν πού κλίνη».

5) Βιβλιογραφία:

A) Πηγές:

- Γρηγόριος ο Μέγας (ο Διάλογος), *Διάλογοι, ήτοι βίοι και θαύματα των εν Ιταλία οσίων και περί εξόδου ψυχών και αιωνιότητος. Βιβλία τέσσερα*, μτφρ. Ιωάννης Μέσκος. (Πρόλογος-Εισαγωγή-Σημειώσεις), εκδ. Συνοδεία Ιερομονάχου Ιωάννου κελλίον «Κοιμήσεως της Θεοτόκου», Αγία Άννα-Άγιο Όρος ²1988.
- S. Gregorius Magnus, (*Dialogorum-liber II*) *Vita S. Benedicti*, ed. J. P. Migne, *Patrologiae cursus completes, series Latina*, vol. 66, pub. Brepols, Belgium, p. 125-204.
- Grégoire le Grand *Dialogues* (Livres I-III) Adalbert de Vogüé, trad. Paul Antin, *Sources Chrétiennes (SC)*, num. 260, Paris 1979, p. 126-249.
- La Règle de Saint Benoit, intr.-trad.-not. Adalbert de Vogüé, étab. Jean Neufville, *Sources Chrétiennes (SC)*, num. 181-186, Paris 1972.
- P. Julien Leroy, *Κανών του αγίου Βενεδίκτου*, μτφρ. Αντώνιος Βακόνδιος, εκδ. Καλός Τύπος, Αθήνα 1981, σελ. 23-166.
- Ιερομ. Παύλος, *Αγίου Βενεδίκτου, Κανονισμός του Ορθόδοξου μοναχικού βίου, κατά μετάφρασι εκ του Λατινικού πρωτοτύπου, υπό Παύλου ιερομονάχου Αγιορείτου (†1921)*, Άγιον Όρος 1986.

B) Βοηθήματα:

- Aaron Raverty, «Hospitality in the Benedictine Monastic Tradition» in: *Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana*, Brasilia (2012), p. 251-255.
- K. D. O' Gorman, «The legacy of monastic hospitality: 1 The Rule of Benedicte and rise of western monastic hospitality» in: *Hospitality Review* 8(3), (2006), p. 35-44.
- Anne Cave, «Benedictine Hospitality and Spiritual Direction» in: *Spiritual Growth Ministries* (2012).
- K. D. O' Gorman, «Monastic Hospitality: the enduring legacy», in: *Annual Conference of the Association of Social Anthropologists of the UK and Commonwealth*, University of Strathclyde, London (2007).
- Λάμπρος Καμπερίδης, *Δος μοι τούτον τον Ξένον. Παλαιές και νέες όψεις ξενίας εξόδου, ξενιτείας διασποράς, ξενιτείας εξορίας*, εκδ. Ινδικτος, Αθήνα 2006.

- Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, «φιλοξενία» στο: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας. Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα (1998), σελ. 1908.
- Henry G. Liddell, Robert Scott, «Φιλοξενία» στο: *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας*, τομ. Δ', μτφρ. Ξενοφών Π. Μόσχος, εκδ. Ιωάννης Σιδέρης, Αθήνα (1907), σελ. 548.
- Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη ⁵2010.
- Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Πατέρες και Εκκλησιαστικοί Συγγραφείς της Δύσης*, εκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2010.
- Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Εκκλησιαστική γραμματολογία της Δύσης*, εκδ. Ostrakon Publishing, Θεσσαλονίκη 2014.
- Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Εκκλησιαστική γραμματολογία. Συγγραφείς και Πατέρες της Δύσης (Β'-ΣΤ' αι.)*, τομ. Α', εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2014.
- Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Πτυχές της Ορθόδοξης δυτικής εμπειρίας. Θεολογία-Γραμματεία-Πνευματικότητα*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2010.
- Φώτιος Σωτ. Ιωαννίδης, *Επιδράσεις του μοναχισμού της Ανατολής στον Κανόνα του οσίου Βενεδικτού*, εκδ. Επέκταση, Κατερίνη, 1995.
- Βασίλειος Μουστάκης, «Βενέδικτος» στο: *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ) 3*, Αθήνα (1963), σ. 790-792.
- Χαρίλαος Σ. Τζώγας, «Μοναχισμός» στο: *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ) 9*, Αθήνα (1966), σ. 21-22.
- Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική. Άνθρωπος και Θεός, άνθρωπος και συνάνθρωπος, υπαρξιακές και βιοηθικές θέσεις και προοπτικές*, τόμ. 2, έκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη ²2004.